

и бѣлѣжки на поета, въ които не се разкрива процеса на художественото творчество и отличителнитѣ качества на художника и неговитѣ произведения.

* * *

Пенчо Славейковѣ бѣше аристократѣ въ изкуството, което нѣщо не му прѣчеше да бѣде най-демократичниятѣ човѣкъ въ обикновения животѣ. Изкуството споредѣ него е продължение на недоконченото въ шестия день творение на Бога. Или по-добрѣ, чрѣзъ изкуството Единиятъ и вѣченѣ Духѣ продължава творението на свѣта.

„Оставямѣ Азѣ недоконченѣ
светѣтъ — духѣтъ си озари
и пристѣпи и дотвори
недоконченото отѣ менѣ“.

Затова съ изкуството живѣятѣ само хората на Духа и само тѣ могатѣ да го разбиратѣ. То е религия и онѣзи, които се посвещаватѣ да му служатѣ, трѣбватѣ да иматѣ мистическа вѣра и любовѣ къмѣ него. Изкуството за тѣхѣ е животѣ, сѣдба, всичко.

„Не, не! Живѣе всѣмогѣщиятъ духѣ —
А съ него азѣ въ изкуството живѣя“.

Така разбираемо, изкуството нѣма цѣль, нито е срѣдство. То само за себе си е цѣль и срѣдство и къмѣ цѣль води, каквото сѣ човѣкътъ и цѣлата вселена въобще. Всичко друго, на което поставятѣ цѣль и го правятѣ срѣдство за достигане на нѣкакви цѣли, е литература. Такива цѣли поставятѣ демократитѣ въ художествената култура и на истинското искусство, но тия цѣли нѣматѣ никакво значение за него, както нѣматѣ значение тѣ, когато се поставятѣ на човѣшкия животѣ и на природата. Последнитѣ си съществуватѣ и се развиватѣ независимо отѣ умуванията на хората. Да се поставятѣ нѣкакви цѣли на изкуството, на художника е все едно да се поставятѣ цѣли на птичикитѣ, които пѣятѣ на пролѣтъ, на цвѣтията, които подаватѣ своитѣ главници отѣ земята, милвани отѣ топлиѣ лѣчи на слънцето. А пѣкъ художественитѣ произведения сѣ същото, каквото сѣ пѣснитѣ на птичикитѣ и цвѣтията въ природата. Защото изкуството прѣсътворява въ художествени форми живота на човѣка въ връзка съ живота на природата. Съ други думи, изкуството изразява постепенния подеъм и течение на онази духовна струя, която тече въ жилитѣ и сърдцето на живота и която му дава смисълѣ и насока. Затова историята и развитието на изкуствата сѣ история и развитие на човѣшкия духѣ. А това развитие и този подеъм напредѣ се губи въ вѣчността и нѣма край. Искуството е религия, а художественото творчество — религиозенѣ культѣ. Затова въ храма на изкуството има много поклонници и вѣрующии, но свещеннодѣйци само нѣколко души. Защото Духѣтъ Божи се открива рѣдко и на малцина. Творчеството е дарба отѣ Бога¹⁾ — то не се постига нито по желание.

¹⁾ „Свири, свири Богѣ убилѣ те лудѣ гидия,
Божѣ дарба не записва старѣ кадия
Свири, струвай старо — младо, младо — лудо:
Що е Божѣ дарба — то е за святѣ чудо“.